

Львів, 1997. – С. 119.

38. Село Пинчуки, Васильківського повіту // Село. Українська народна ілюстрована газета. – 1910. – 7 січня. – № 2.

39. Селянин. Положение женщины в обиходе хлеборобской жизни / Селянин // Хлебороб. Сельско-хозяйственный двухнедельный журнал. – Х., 1914. – № 7. – С.296-299.

40. Токарев А.С. История зарубежной этнографии: учеб. пособие / А.С.Токарев. – М.: Высш. школа, 1978.—352 с.

41. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край снаряженной Императорским русским географическим обществом. Юго-западный отдел. Материалы и исследования, собранные д. чл. П.П.Чубинским. – СПб., 1872. – Т. 7. – 609 с.

42. Хохановский И. Народное мирозерцание в религиозно-моральном и социальном отношениях / И.Хохановский // Руководство для сельских пастырей. Журнал, издаваемый при Киевской Духовной Семинарии. – 1912. – Т. 3. – № 41 (7 окт.). – С.132-144.

43. Церковно-приходская летопись Преподобно-Парасковской церкви с. Синюток,

Заславского уезда, Волынской губернии. 1891 // Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ (ЦДІАК України). – Ф. 2205. Волынское церковное археологическое общество. – Оп. 1. – Спр. 18. – 18 арк.

44. Циркуляр Земского отдела Министерства внутренних дел, протоколы заседаний губернского присутствия об усилении ответственности за преступные действия. 28 июня – 7 сент. 1913 // Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 681. Екатеринославское губернское присутствие – Оп. 1. – Спр. 4. – 52 арк.

45. Энгельгардт А.Н. Из деревни: 12 писем, 1872-1887 / А.Н.Энгельгардт. – М.: Мысль, 1987. – 639 с.

46. Энгельштейн Л. Ключи счастья: Секс и поиски путей обновления России на рубеже XIX и XX веков / Л.Энгельштейн. – М.: ТЭРРА, 1996. – 572 с.

47. Юкина И. Новая история женщин России / И.Юкина // Библиография по истории женского движения и феминизма (1850-е –1920-е годы). – СПб: Алетей, 2003.

Зоя Міт'яй

Гендерна проблематика у сучасній жіночій прозі

У статті розглядаються особливості сучасної жіночої прози, передумови виникнення сучасних гендерних студій, з'ясовано новизну тематики жіночої прози на матеріалі творів Оксани Забужко, Галини Гордасевич, Світлани Йовенко, Тетяни Зарівної, Євгенії Кононенко та висвітлено нову концепцію особистості жінки.

This article discusses the features of the modern women's prose, the prerequisites of modern gender studies, and noticed the novelty of the subject of women's prose works on the material by Oksana Zabuzhko, Galyna Hordasevych, Svitlana Yovenko, Eugenia Kononenko and outlines a new concept of individual women.

Останнім часом усе більшу увагу в Україні привертають гендерні студії. Це питання належить до тих глобальних протиріч, які визначають як життя окремо взятої людини, так і суспільства загалом.

Актуальність дослідження полягає у тому, що в сучасній українській літературі особливу увагу звернено на жінку. Упродовж століть письменники демонстрували суто чоловічий погляд на світ, намагаючись у своїх творах зобразити психологію представниць прекрасної статі, але далеко не завжди могли зробити це повноцінно, різнобічно, органічно. Потреба створення власної, феміної моделі

творчості, прагнення проявити свою інакшість, зігравши на різниці між жіночим та чоловічим світами, досягла апогею саме в наш час. Тому сьогодні нарізала необхідність системного, багатоаспектного вивчення цієї проблеми в українській літературі. Й тому потужно заявляє сьогодні про себе жіночий голос, проголошуючи фемінізацію людської культури, з якої віками викреслювалися жіночі цінності. Жінки повертаються до історії, політики, мистецтва, літератури. Фемінізм як вияв жіночої самосвідомості прагне змінити обличчя суспільства, голосно заявляючи про проблеми стосунків між статями, дискримінації жінки в патріархальному світі як про одні з найважливіших у сучасному суспільстві. Фемінізм призводить до зміни соціокультурної парадигми. "Важко уявити собі сьогодні таку гуманітарну дисципліну, яка б не підлягала перегляду у світлі сучасної концепції гендерних відношень", – зазначає А.Усманова [12, с. 45].

В українському письменстві сьогодення зазвучав виразний "жіночий голос", представлений, зокрема, в творах Г. Гордасевич, Л. Демської, І. Жиленко, Т. Зарівної, О. Забужко, М. Ільницької, С. Йовенко, Є. Кононенко, С. Майданської, М. Матіос, Г. Пагут'як, Г. Тарасюк, Л. Тарнашинської, Н. Тубальцевої та інших.

Н. Зборовська стверджує: "Замість чоловічого (традиційного) уявлення про жінку оформляється власне уявлення жінки про саму себе, про своє призначення, що цілком закономірно вступає у суперечність із міфами патріархальної культури" [8, с.28].

Активне художнє освоєння ґендерної проблематики й закономірно призводить до формування нового типу особистості жінки, проявленого в художньому образі „нової героїні” жіночої прози – жінки, представниці інтелектуальної, мистецької еліти, яка усвідомлює драматизм свого буття в патріархальному світі, вбачає у творчості шлях до вивільнення з-під влади соціальних стереотипів і традиційних жіночих ролей, обстоє в добу розпаду і зневіри одвічні цінності: любов, толерантність, мудрість.

Теоретичною основою дослідження слугували праці В. Агеєвої, Н. Білоус, Т. Гундорової, Х. Ільчук, М. Ласло, С. Павличко, Я. Поліщук, М. Рудницької, М. Теплінського Л. Таран, Т. Гундорової, Н. Чухим, С. Філоненко, Н. Зборовської, С. Павличко, М. Богачевської-Хом'як, Р. Лавріненко, О. Луценко, О. Кіс та ін.

Дослідження має на меті, насамперед, проаналізувати процеси, які вплинули на появу жіночого письменства, а також охарактеризувати новий тип героїні в українській літературі.

Образ матері був одним із провідних в українській класичній літературі, але у сучасній жіночій прозі тема материнства дещо втратила свої позиції. Письменниці звертаються до теми абортів, які здебільшого пов'язують із чорнобильською катастрофою, саме це стало особливою рисою української жіночої літератури – материнство стає неможливим у добу катастроф – про що йдеться в повісті „Жінка в зоні” Світлана Йовенко. Письменниця говорить про світ, у якому всім керують чоловіки, геніальні винахідники, чудові спеціалісти. Саме вони будують атомну станцію і захоплюються своїм творінням. Жінкам при цьому відведено лише другорядну роль – берегині домашнього затишку. Ось що говорить з цього приводу авторка вустами журналістки Інни, яка живе у цій „чоловічій зоні”: „А може, Зона – це чоловіча планета, де вона справді чужа і мова її тут не потрібна, незрозуміла? Вона має існувати безмовно, безпретензійно: для прикрашання інтер'єру, як необхідність для гармонізації чоловічого побуту. Чистити картоплю, піднімаючись удосвіта, готувати їм і годувати їх, мити посуд, бинтувати рани, робити аналізи, забезпечувати чистий одяг, друкувати й розсилати ділові папери, відати телефонним і поштовим зв'язком... А щоб мати голос і піднімати його нарівні з ними?”

[9, с. 38]. Але після катастрофи розклад сил змінюється – чоловік Інни втрачає будь яку надію на щасливе майбутнє, тоді, коли їй вистачає духу ще й підтримувати Олеса, бути йому опорою в його зневірі. Серед жажливої реальності вона мріє про народження дитини. Інна попри свою тілесну слабкість, незахищеність і тендітність, виявляється морально набагато стійкішою за свого чоловіка, але її життя як і життя тисячі інших жінок приречене. Чи може жінка реалізувати свою місію на землі – нести нове життя у світ, – якщо не створено сприятливих умов для цього?

Характерною для героїнь сучасної жіночої прози є професійна діяльність, яка виступає не просто засобом самореалізації, але й нескінченним процесом віднайдення власного місця у світі. У цій же повісті журналістка Інна протягом відрядження до Чорнобильської зони намагається досягнути нову роль жінки в світі. Письменниця наголошує на тому, що її героїня, виконуючи професійне завдання – збирання матеріалу для статей про аварію – розуміє його глобально – як розплутування брехні, що затьмарює правду про причини й наслідки трагедії, але через відчуття особистої причетності до народного лиха. Це підкреслено метафоричним образом, наявним в авторській характеристиці героїні: *Чорнобиль жив у її крові й висотував душу. Він ніколи не став би для неї одноденною темою, ґендлярським засобом заробити дивіденди* [9, с. 51].

У цілому, наділення героїні жіночої прози незвичайною професією, показ її фахового становлення дозволяє не тільки виявити нетиповість зображеної жіночої натури, але і її прагнення до самореалізації у творчій діяльності, що дає вихід жіночій трансценденції.

У сучасній жіночій прозі відбувається також спроба переосмислити стосунки матері та дітей, особливо матері та доньки, зачіпається проблема жіночої тілесності. Так, у творі „Любе дзеркальце, скажи...” Г. Гордасевич дочка не сприймає себе, свою зовнішність, оскільки мати постійно наголошує на потворності її тіла: „Що торкається мене, то з найменшого дитинства я від рідної мами дізналася, що в мене ноги, наче в поліського злодія (на думку мами, в поліського злодія чомусь мали бути особливо великі ступні), зуби, як лопати, ніс, як цибулина, очі косі, як у дурнуватої Катьки (була така в нашому селі), а коси, як мишачі хвости. Найбільшою мукою було для мене йти кудись поруч з мамою. Якщо я, як мені здавалося, гордовито зводила голову, щоб

бути схожою на царівну, то відразу чула: „Ти куди носа задерла, він у тебе і так кирпатий” [3, с. 5]. Таким чином, із дівчини виростає закомплексована жінка, яка боїться поглянути на своє відображення у дзеркалі: *„...Я намагалася не дивитися на себе в дзеркало, та й тепер ніби дивлюся, коли підфарбовую губи, а разом з тим ніби не бачу себе”* [3, с. 5]. Дивно сприймати такі стосунки матері-доньки, особливо беручи до уваги те, що саме мати передавала доньці традиційну модель жіночого життя у патріархальному суспільстві. Постає питання, якою ж матір'ю, дружиною може стати дівчина, котра уже змалку відчуває свою неповноцінність, соромиться себе, принижена рідною матір'ю. „Радянська мати” намагається й дочку виховати з почуттям презирства до свого тіла.

Єдиною сферою, де жінка могла реалізувати себе була родина, але в сучасній прозі письменниці руйнують і цю твердиню. Переосмисленню підлягають ґендерні стереотипи, зокрема ті, що пов'язані з сім'єю, шлюбом, із взаєминами матері і дітей. Таке руйнування родини насамперед пов'язане з емансипаційними прагненнями жінки, указується на неможливість збереження патріархальної родини в абсурдному апокаліптичному світі. Сучасна українська жіноча проза критично осмислює міф про одруження як „вінець” жіночої долі, адже раніше вважалося, що щасливий шлюб – це запорука хорошого майбутнього жінки. Софія Філоненко вказує на те, що у літературі найбільш уживаним є мотив „бунту проти матері”, як хранительки родового начала, через заперечення цінностей, які вона прагне прищепити дочці (типова тема для феміністичної літератури, антитетичний варіант конфлікту „батьки й діти”, властивого прозі, написаній чоловіками)” [13]. Тема родинного життя змальовується у творах О. Забужко, Т. Зарівної, С. Майданської, Є. Кононенко. Так, у творах Євгенії Кононенко щасливе життя жінки розпочинається лише тоді, коли вона кидає чоловіка і намагається самостійно влаштувати своє майбутнє. Характерним є те, що воно після шлюбу складається набагато вдаліше, ніж із чоловіком. Так трапляється з Веронікою Раєвською, героїнею роману „Зрада”: лише після розлучення з Дмитром відбувається самоутвердження Вероніки у виборі улюбленої справи, налагодженні побуту, поїздки до Америки (Америка тут трактується як один із символічних знаків свободи).

Сучасні героїні задіяні й у сфері мистецтва. Зокрема, основні риси характеру героїні роману Тетяни Зарівної „Каміння, що

росте крізь нас” реставраторки Слави розкривається через головний конфлікт твору. В основі сюжету лежить мотив, типовий для детективних романів: викрадення – пошук – знахідка, але у творі він набуває філософського звучання: сюжет „полювання” за мистецькою реліквією (портретом князя XIII століття) дозволяє письменниці відтворити духовну хворобу суспільства (загальну продажність) і протиставити їй цілісну й шляхетну натуру Слави. Авторка роману використовує контраст у зображенні ставлення до пам'ятки героїні і можновладців та їхніх посіпак: якщо для останніх портрет князя є предметом торгу чи засобом тішити марнославство, то реставраторка – єдина, хто дивиться на реліквію як на мистецьку цінність, не співмірну з матеріальними благами. Усвідомлення героїнею завдання справжньої праці реставратора розгорнуто через метафоричний образ: *...тією мозаїкою проклав стежечку у безвість, у прірву, що має назву час, і на тій стежечці, на тій вузькій кладочці затримався хтось один одневикий, якийсь загублений у віках маляр, який мав щастя віднайтися, і він тримається за твою руку, і ти фізично відчуваєш його доторк і готова за нього у ту саму прірву* [7, с. 40]. Авторка показує глибоку людяність героїні роману в ставленні до мистецьких витворів та їх авторів, властиве їй почуття відповідальності й обов'язку перед вічністю за їх порятунок від безвісті. Для героїні роману знайти портрет – справа честі, хоча цей пошук становить небезпеку для її життя. Письменниця наголошує, що професійне завдання переростає для героїні в глибоко особистісне, що передається через вираження психологічного стану героїні, означуваного емоційними тропами: *відсутність поїдженої часом парсуни, котра стала частинкою її життя, частинкою, вага якої зростала із кожним днем, витісняючи усі думки, не даючи спокою...* [7, с. 111]; *за князем плакала, як за живою людиною, вголос і безутішно* [7, с. 21]. Відтворенню такого ставлення реставраторки до мистецької пам'ятки підпорядковується друга сюжетна лінія роману: життя князя, зображеного на портреті, і талановитих художників Ілії-Миці і Зірки. Введення цієї лінії художньо мотивовано: Слава, звідчаєна знайти портрет, прагне якомога більше дізнатися про самого князя, ставлячи собі нову мету: *Відреставруй хоч час, коли нема картини* [7, с. 111]. Історія князя, його родини і художників постає такою, якою вона „оживає” у свідомості героїні роману, в ній відлунюють проблеми, порушені вже

ближчими до нас у часі подіями, зображеними у творі: „людина і влада, людина і Бог, людина і творчість, матеріальне і духовне, – зрештою, сама душа, яка може полюбити ворога” [7, с. 4]. В „історичній” сюжетній лінії роману герої „сучасної” лінії отримують двійників: „римуються” образи Слави і Зірки, кадебіста Омеляна Курінного і князя.

Таким чином, бачимо, що патріархальний світ у сучасній жіночій прозі представлений як такий, що нищить особистість жінки, її єство, у якому закладені прагнення щасливого материнства, рівності в коханні і повноцінного родинного життя. Проте ці прагнення не можуть бути втілені у життя, оскільки не створено сприятливих умов для їхньої реалізації, тому разом із феміністичним пафосом у жіночій прозі звучить критика на адресу фемінізму, письменниці розчаровані в його ідеалах та можливостях.

У сучасній жіночій прозі представлена нова концепція особистості жінки, яка визначена Софією Філоненко як „концепція жінки з „роздвоєним”, „роздертим” єством: бажання бути вільною, незалежною, справді емансипованою часто суперечить глибинному потягу до родинності і материнства” [13]. Жінка прагне бути хорошою матір’ю, дружиною, але поряд із тим бажає бути незалежною, самодостатньою особистістю, намагається реалізувати себе в різних сферах, а це призводить до того, що вона не може повністю реалізувати себе ні у першому, ні в другому випадку. Важко також не погодитись із Л. Таран, яка визначає новий тип героїні жіночої прози як „універсальну гуманітарну особистість”. Така „особистість „вбирає” в себе скарби людської культури, вона відкрита до діалогу з нею і водночас сама творить нові культурні цінності, прагнучи реалізувати себе в якомога ширшій сфері художньої та інтелектуальної діяльності”. Ця концепція особистості жінки розкрита в романах і повістях О. Забужко, С. Йовенко, С. Майданської, Г. Гордасевич, Є. Кононенко – це тип „нової героїні”, наділеної гострим критичним розумом, освіченої, творчої жінки, емансипованої за

духом, яка постійно перебуває у пошуку відповідей на свої запитання.

Як бачимо, кінець ХХ століття ознаменувався порушенням ґендерних проблем сучасною жіночою прозою, а це є необхідною частиною феміністичного проекту, що призведе до переосмислення традиційних уявлень про жіночу роль у сучасному світі.

Література:

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеева. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Вулф В. Власний простір / В. Вулф. – К. : Альтернативи, 1999. – 112 с.
3. Гордасевич Г. Любе дзеркальце, скажи... Словесний автопортрет / Галина Гордасевич // Кур’єр Кривбасу. – 1998. – № 108. – С. 3–21.
4. Грабовська І. Чи довго ще квилити „чайці-небозі”, або Знов про жіночність України // Сучасність. – 2000. – №5. – С.99–114.
5. Жеребкіна І. Філософія фемінізму як напрямок постструктуралістської філософії // Філософська думка. – 1998. – №2. – С.98–119.
6. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : [роман] / Оксана Забужко. – К. : Згода, 1996. – 142 с.
7. Зарівна Т. Каміння, що росте крізь нас: Роман // Березіль. – 1999. – №9 – 10. – С.14 – 116.
8. Зборовська Н. Перемога плоті // Критика. – 1998. – №10. – С.28–29.
9. Йовенко С. Жінка у зоні : [повість] / Світлана Йовенко // Вітчизна. – 1996. – № 3 – 4. – С. 5–68.
10. Йовенко С. Кілька зауважень до бібліографії чорнобильської теми. Про інерцію колишніх курйозів і небажані пошуки ворога. Слово автора до читачів поеми „Вибух” та повісті „Жінка у зоні” // Вітчизна. – 1996. – №3–4. – С.68–70.
11. Кононенко Є. Зрада / Євгенія Кононенко // Березіль. – 2002. – № 3 – 4. – С. 35 – 164.
12. Усманова А. Беззащитная Венера. Размышления о феминистской критике истории и теории искусства // Arche. – 1999. – №3. – С. 45–48.
13. Філоненко С. ґендерна проблематика і нова концепція особистості жінки в сучасній українській жіночій прозі [Електронний ресурс] / Софія Філоненко. – Режим доступу : <http://www.bdpu.org/philological/faculty/.../s.../gender1.doc>.

Валентин Молодиченко

Особливості соціальних уявлень молоді щодо сімейно-шлюбних відносин: ґендерний аналіз

В статті представлені матеріали соціологічного опитування дошлюбних уявлень молоді щодо ґендерно-рольових

позицій в сімейному житті як майбутньої моделі подружніх відносин.